

The Role of Family Entrepreneurs in Reducing Poverty

Ramazonov Shamil Ulugbek oglu

Khojamov Jamshid Tukhtamurodovich

Аннотация. Мақолада оилавий бизнес ва тадбиркорликнинг камбағалликни қисқартиришдаги ўрни ва аҳамияти тўғрисида баён этилган бўлиб, унда оилавий тадбиркорликнинг назарий асослари кенг ёритилган.

Калит сўзлар: камбағаллик, оилавий бизнес, тадбиркорлик ва кичик бизнес

Кириш. Жаҳон мамлакатлари ўз аҳолисининг турмуш даражаси билан бир-биридан фарк қилади. Бунда эса турли сабаблар билан мамлакатлар иқтисодиёти турлича ривожланганлиги асос сифатида эътироф этилади. Аммо бир мамлакат ичида яшаб ҳам аҳолининг турли қатламлари даромадлари ҳар хил бўлиши табиий ҳолдир. Аҳолининг ақл – идроки, жисмоний соғломлиги, билими, малакаси, оила таркиби, тадбиркорлик омади ҳар хил бўлиши бунга таъсир қилади. Шу сабабли оилалар турлича даромадлар топадилар ва натижада турмуш даражалари ҳар хил бўлади.

Шу боисдан Ўзбекистон Республикаси Президентининг ПФ-4947-сонли “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантиришнинг ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги Фармонида ҳам мамлакатимиз иқтисодиётини янада ривожлантириш ва либераллаштириш бўйича белгиланган устувор вазифалар қаторида оилавий тадбиркорликни ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратилган. Чунки, мамлакатимиз иқтисодиётининг барқарор ривожланишига ҳамда аҳоли бандлигини таъминлашда, қолаверса камбағалликни қисқартиришда оилавий тадбиркорликнинг ҳиссаси каттадир.

Мавзуга оид адабиётлар шарҳи. Мавзу юзасидан хорижлик A.Smit, Delmon J. Gerrard M.B. Winter M., Morris E. каби иқтисодчи олимларнинг, МДХ мамлакатларидан Н.И.Баранец, И.В.Барбашин, О.И.Витковская, Д.А.Волков, Т.А. Гурько, С.О.Календжянларнинг ҳамда ўзбек олимлари - Абдуллаев Ё., Юлдашев Ш., Абдуллаева Р.Г., Абдурахимова Ё.М., Абдурахимов М.М., Ахмедов У.Қ., Беркинов Б.Б., Асқарова М.Т. ҳамда Абдурахимова С.О.ларнинг оилавий бизнес ва тадбиркорликка бағишланган асарлари мавжуд бўлиб, илмий мақолани тайёрлашда улардан фойдаланилди.

Тадқиқот методлари. Мақолада монографик кузатув, тизимли ёндашув, анализ ва синтез усулларидан фойдаланилган.

Таҳлил ва натижалар. Маълумки, оила фаровонлиги ва ҳаётининг сифат даражаси кўп жиҳатдан оилавий тадбиркорлик фаолиятдан олинадиган даромадга ҳам боғлиқ. Бозорда ва бозор иқтисодиётида яшаётган мамлакатларда аҳолининг бир қисми даромадлари кам бўлганлиги сабабли моддий ва маънавий эҳтиёжларини тўлиқ қондирилмаслиги сир эмас. Аҳолининг бундай қатлами камбағаллар деб аталади. Аҳоли даромадлари ва камбағаллик даражасини оилаларни танлаб кузатиш йўли ва норматив усул билан аниқлаш мумкин. Танлаб кузатиш усулида оила даромадлари мамлакат ўртача даромадидан бир неча баравар паст бўлса, бу оила камбағал ҳисобланади. Жумладан Ўзбекистонда ҳам норматив усулда камбағаллик аниқланади. Бу усулда энг зарурий озик-овқат, истеъмол буюмлар ва хизматлар тўплами қийматлар асосида аниқланади. Бу қиймат истеъмол бюджетини ташкил этади. Энг кам истеъмол бюджетига ёки унинг бир қисмига (мисол 50 % фоизи) тўғри келадиган даромад камбағаллик чегараси дейилади.

Ушбу белгиланган чегарани “бузиш” учун эса аҳоли орасида тадбиркорлик билан шуғулланувчилар кўпайиши даркор. Айниқса, тадбиркорлик фаолиятининг энг кенг тарқалган шакли – кичик бизнес ва оилавий тадбиркорлик камбағалликдан чиқиш йўли ҳисобланади.

Кичик оилавий тадбиркорлик - тадбиркорлик фаолиятининг дунёда энг кенг тарқалган ва кўп асрлик анъаналарга таянувчи шаклидир. Ривожланган бозор иқтисодиётига эга бўлган мамлакатларда оилавий фирмалар жамият фаровонлиги ва ривожланишининг асосини ташкил қилади, ишлаб чиқариладиган товарлар ва кўрсатиладиган хизматларнинг каттагина қисми уларнинг зиммасига тўғри келади. Шу билан бирга кичик оилавий бизнесни ривожлантириш

мамлакат учун нафақат иқтисодий, балки ижтимоий ва сиёсий жиҳатдан ҳам катта аҳамиятга эга. Хаттоки энг кичик бўлсада, ўз бизнесига эга бўлган оилада интильгани мақсад, фарзандларини ўстиргани сабаб, мерос қилиб қолдиргани нарса мавжуд бўлади. Шундай қилиб мамлакатда аста-секинлик билан ўзи учун ишлай олувчи ва шу билан бир вақтда давлатга ҳам салмоқли даромад келтирувчи мулкдорларнинг ўрта синфи шаклланади. Ўрта синф - жамиятнинг ижтимоий ва сиёсий барқарорлигининг асоси.

Ўзбекистон Республикаси “Оилавий тадбиркорлик тўғрисида”ги Қонуннинг қабул қилиниши мамлакатимизда кичик оилавий бизнесни ривожлантириш учун ҳуқуқий асосни яратди. Ушбу Қонунда умумлаштирилган ҳолда оилавий тадбиркорлик тушунчасига қуйидагича такомиллашган таъриф берилган: "Оилавий тадбиркорлик оила аъзолари томонидан таваккал қилиб ва ўз мулкий жавобгарлиги остида даромад (фойда) олиш мақсадида амалга ошириладиган ташаббускорлик фаолиятидир¹, деб кўрсатган.

Оилавий тадбиркорлик деганда, оила аъзоларининг ва уларга кўмак-лашадиган бошқа ёлланган иштирокчиларнинг таваккал қилиб ва ўз мулкий жавобгарлиги остида жисмоний ёки юридик шахс мақомини олиб, қонуний асосда даромад (фойда) олишга мўлжалланган тадбиркорлик фаолияти тушунилади. Ҳақиқатан ҳам ушбу таърифда, оила хўжалигининг тадбиркорлик фаолияти тўлиқ камраб олинган. Биринчидан, оилавий тадбиркорликда оила аъзолари билан бирга ёлланган ходимлар ҳам иштирок этиши мумкин. Иккинчидан, даромад олиш манбаи уларнинг мулкий жавобгарлиги ва таваккалчилигига асосланган. Учинчидан эса, уларнинг шунчаки даромад қилиши учун эмас, балки бунга эришиш учун қонуний асосда фаолият кўрсатиш лозимлиги кўзда тутилган.

Оилавий тадбиркорликнинг қарор топиши юртимизда бир нечта ижтимоий-иқтисодий муаммоларни ҳал қилади:

Биринчидан, у бозор иқтисодиётининг асосий ҳаракатлантирувчи кучи бўлган кичик бизнес ва хусусий мулкдорлар синфини барпо этади.

Иккинчидан, мамлакатимизнинг бозорини истеъмол товарлари ва турли хизматлар билан бойитиш имкониятини яратади.

Учинчидан, иш билан банд бўлмаган аҳоли сонини қисқартиради ва унинг фаол қисмини ишлаб чиқаришга (иш бажариш, хизмат кўрсатишга) жалб этиш имконини беради.

Тўртинчидан, эса энг муҳим бўлган муаммони, яъни оила даромадларини оширишда асосий омилга айланади. Шу сабабдан ҳам оилавий тадбиркорликни ривожлантириш, юксак савияда рақобатбардош маҳсулотлар (иш, хизматлар) ишлаб чиқариш ҳолатига келтиришга эришиш лозим. Бу эса инсонлардан изланувчанликни, ташаббускорликни, янги ихтиролар кашф этишни талаб қилади.

Оилавий тадбиркорлик фаолиятига қуйидагилар қиради: умумий овқатланиш соҳасида хизмат кўрсатиш, озиқ-овқат маҳсулотлари ишлаб чиқариш, қайта ишлаш ва сақлаш; кийим ва пойафзалларни тикиш ва таъмирлаш; мебеллар, хўжалик ва маданий маиший жиҳозлар, инвентарлар (асбоб-ускуналар), асбоблар, идишлар, енгил транспорт воситаларини таъмирлаш; уй-жой, дала ҳовли, гаражлар, ҳар хил ҳовли ва хўжалик биноларини қуриш ва таъмирлаш; қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштириш кабилар.

¹ Ўзбекистон Республикасининг "Оилавий тадбиркорлик тўғрисида"ги Қонуни. 2012 йил 26 апрель. //Халқ сўзи, 2012 йил 27 апрель. - 2 б.

Оилавий тадбиркорлик - аҳолининг аксарият қисмини банд қиладиган ва оилага кўплаб даромад келтирадиган соҳадир. Замонавий иқтисодий адабиётларда оилавий бизнеснинг барча турлари шартли равишда икки гуруҳга бўлинади.

Биринчиси – тор маънодаги оилавий бизнес, яъни унда оила аъзолари ва яқин қариндошлар меҳнат қиладиган фирма. Одатда, бу ходимларнинг сони камдан-кам ҳолларда ўн нафардан ортиқ бўладиган кичик компаниялардир. Шу билан бирга бу ерда унинг иккита турини ажратиш мумкин.

Биринчиси – бир оила бизнеси бўлиб, унда умумий иш учун фақат яқин қариндошлар (эр, хотин, ўғил, ака, ота ва ҳ.к.) меҳнат қилади. Оила бошлиғи етакчилик қилади, қолганлар эса ўз ишини ўзи тушунган даражада бажаради. Бундай принцип бўйича кўпинча кичик дўкончалар ишлайди, у ерда қиз – сотувчи, хотин – ҳисобчи ва таъминотчи, ота – раҳбар ва ҳайдовчи. Консалтинг фирмалар, кадрлар агентликлари, кичик оилавий наشريётлар ҳам кўпинча ана шундай принцип бўйича ишлайди. Бунда батафсил лавозим йўриқномалари мавжуд эмас, балки, одатда, функционал ўзаро ўрин алмашиш мавжуд, чунки барча оила аъзолари фаолиятни сақлаб қолиш ва ўз оилавий ишини ривожлантиришдан манфаатдор.

Оилавий бизнеснинг бошқа бир тури – бир неча қариндош оилаларнинг биргаликдаги иши. Бу, одатда, ишни ташкил этиш ва бўйсунуш тузилмаси аниқ йўлга қўйилган «улғайган» оилавий компаниялар бўлиб, уларда оилавий муносабатлар «иш» муносабатларига айланиб кетган, қариндошларнинг бир қисми бошқарувчилар, қолганлари эса бўйсунувчилардир. Кўпинча компаниянинг оилавий фирмдан оилалараро бирлашмага ўтиши босқичида уни ҳокимиятни ва фирма тўплаган капитални тақсимлаш билан боғлиқ жиддий бошқарув муаммолари кутиб туради.

Шу сабабли мазкур босқичда барча ички низоларни ҳал этиш, умумий бизнеснинг мақсадлари ва вазифаларини умумий оилавий тушунишни шакллантириш, фирма барча ходимларнинг функциялари ва жавобгарлигини аниқ белгилаш вазифаси туради.

Оилавий бизнеснинг иккинчи катта гуруҳи – бир неча марта мерос қилиб қолдирилган жаҳонга машҳур ва қадимий тарихга эга оилавий корпорация ва холдинглар.

Хулоса. Оилавий тадбиркорликнинг ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олиб, қуйидаги хулосаларни чиқариш мумкин:

- оилавий тадбиркорлик иқтисодий муносабатларнинг асосий субъекти;
- тадбиркорлик фаолиятини юритувчи оила мамлакатда товарлар ишлаб чиқариш ва хизматлар кўрсатиш билан шуғулланади. Улар таркибига аҳолининг ёрдамчи хўжаликлари, фермер хўжаликлари, турли хусусий мулкка асосланган субъектлар қиради.
- "оилавий тадбиркорлик" - оила мулки ва меҳнатига асосланган оилавий корхоналар ва хонадон цехларини, оилавий пудратчилик, касаначилик каби фаолиятларни қамраб олади. Амалдаги тартиб бўйича, ёлланма ишчи кучидан фойдаланиши ҳам мумкин.

Оилавий тадбиркорлик мамлакатимизда жамиятни ҳаракатга келтирувчи асосий куч сифатида, ўзини намоён қиладиган асосий хўжалик юритувчи субъектга айланади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикасининг қонуни. Оилавий тадбиркорлик тўғрисида. ЎзР

- қонун ҳужжатлари тўплами, 2012 йил 26 апрель
2. Ўзбекистон Республикасининг “Тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг кафолатлари тўғрисида”ги 02.05.2012 й.даги №ЎРҚ-328-сонли Қонуни.
  3. Ўзбекистон Республикаси Президенти Фармони. “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантиришнинг Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947 ЎР Қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 7 февраль
  4. Беркинов Б.Б., Асқарова М.Т., Абдурахимова С. Ўзбекистоннинг ривожланиш стратегияси: ўқув қўлланма. – Т.: 2019., 78 бет
  5. Самиева Г.Т. Пандемия шароитида деҳқон хўжалиги ва томорқа ер эгалари фаолиятининг аҳоли турмуш даражасини оширишдаги роли. Молия ва банк иши журнали. ОАК эътирофидаги журналнинг махсус сони, 2/2020 318-324-бетлар
  6. Khakimov, Rashid, and Samiyeva G. Toxirovna. "Agrarian Sector of the Republic of Uzbekistan in a Way of Development and Features of Enterprise Activity." *International Journal on Orange Technologies*, vol. 2, no. 10, 11 Oct. 2020, pp. 53-57
  7. Samiyeva G.T. The Main Tasks Of Farms And Dekhkan Farms In Ensuring Productive Security In Uzbekistan //Journal of Contemporary Issues in Business and Government Vol. – 2021. – Т. 27. – №. 1